

Лена Йохансон

ХУДОЖНИЧКАТА
на северната светлина

ЛЕНА ЙОХАНСОН

Художничката
на северната
светлина

Lena Johansson

DIE MALERIN DES NORDLICHTS

© Aufbau Verlag GmbH

Лена Йохансон

ХУДОЖНИЧКАТА НА СЕВЕРНАТА СВЕТЛИНА

Превела от немски: *Величка Стефанва*

Оформление на корицата: *Златина Зарева*

© ИК „ЕМАС“, 2021

Всички права запазени!

Води ръката
и сърцето ми,
за да те нарисувам
такава, каквато си била.

*На Сигне Мунк,
починала точно 22 години
преди да се родя.*

ПРОЛОГ

Ах, тази светлина! Как да я улови? Никъде другаде на света тя не е толкова ясна, както в Осгоршран¹. Жълтото, почти белезникаво, в контраст с ослепителното синьо, искрящо, трептящо и в същото време звънтящо, студено като лед. Никъде, нито в Париж, нито в Копенхаген или в Танум², над покривите на Кристиания³, която толкова отдавна вече се казва Осло. Това го има само тук, на това специално място край фиорда. Сякаш в тази светлина се съдържа всичко – мирисът на водата, гласовете на морските птици, шепотът на вълните, кротко галещи камъните на брега. Малките платноходки, тъй болезнено бели. Първо тях. Само фини контури, което не е лесно с вкочанени от студ пръсти. Мачтите – крехки щрихи върху бледо було, корпусите на лодките – кухи очертания върху разбунените линии на водата.

Понякога един остатък от молив може да означава огромно щастие. Тя има само него. Никаква боя, просто едно късо моливче. Повече от достатъчно. Никога не си

¹ Осгоршран – град в Норвегия на 100 км южно от Осло, на западния бряг на Осло-фиорд, дълго време смятан за колония на художници. – Бел. прев.

² Танум – община в Югозападна Швеция с административен център град Танумсхеде. – Бел. прев.

³ Кристиания – старото име на Осло (1624-1924). – Бел. прев.

е падала по ярките цветове. В зависимост от това как щрихова, колко силно натиска, тя умее да загатва светлото на повърхностите, да го маркира като едва доловим полъх. Или да ги затъмнява, драскайки енергично, както прави тук с хълмовете на хоризонта. Пъстрите къщички, вкопчени в склона, дървената им обшивка – щрихована вертикално. За да пресъздаде сянката във всеки жлеб, тя натиска графита върху хартията, само да не е много силно, да не се счупи връхчето. Не бива да прахосва нищо. Моливът в ръката ѝ лети върху гърба на лист, който е бил в някой сандък с хранителни продукти. Боклук.

В печката изсъсква цепеница. На едната плоча отгоре има чайник с вода. Един чай ще ѝ дойде добре, защото леденият вятър свири и прониква през дъските, от които е скована бараката.

В главата на Сигне внезапно прозвучава познатият глас: „Аз рисувам не това, което виждам в момента, а онава, което е в ума ми, защото съм го видял преди много време.“

Когато ѝ казваше това изречение, чичо Едвард¹ я гледаше право в очите. Беше преди безкрайно много години. Срещнаха се в Осгорщран, където семейството се събираше, за да прекара лятото край фиорда. Сигне трябва да е била на четири или пет години. Пристигнаха с парахода, пътуването беше истинско удоволствие. Три часа от Кристиания, тогава градът още се казваше така. Това бе нещо

¹ Едвард Мунк (1863-1944) – норвежки художник експресионист и автор на гравюри. Неговата силна и емоционално наситена трактовка на страданиято силно повлиява върху развитието на немския експресионизъм от началото на XX век. Една от най-известните му творби е „Викът“ (1893). – Бел. прев.

различно от дългото пътуване с железницата от Тронхайм на север – надолу, към юга, където Северно и Балтийско море се сливаха в едно.

В дамския салон имаше плодов сок и сладки за децата. Сигне си спомня, че никога не пътуваха в събота. Тогава параходът беше претъпкан до пръсване – защото бащите, които работеха в Кристиания, отиваха да се видят със семействата си в тихия морски курорт.

Изведнъж Сигне се отнася далече-далече, мислите ѝ литват към Осгорщран. Сутрин винаги придружаваше възрастните до пекарницата. Това вълшебно ухание на топли канелени кифлички! На връщане винаги минаваха по различен път, ту надолу по улица „Скуле“, ту по „Гревенсгее“, водеща към малкото пристанище. Все едно по коя улица поемаха, тя винаги беше толкова стръмна, че човек трябваше да внимава да не падне. Сигне обичаше да подгичва напред. Беше ѝ забавно как придобиваше ускорение от само себе си, сякаш можеше да лети. Сякаш собствените ѝ нозе я изпреварваха. Ала винаги трябваше да бъде нащрек, да не се забърза прекалено, та да падне и да си разрани колената или, не дай боже, да си скъса рокличката. Какво огромно разочарование се четеше тогава в маминия поглед! А пък Сигне в никакъв случай не искаше да разочарова майка си.

Въжетата за постиране в двора на семейство Бьорнсон на „Нюгорсгее“ 9 винаги бяха първото нещо, което се откриваше пред погледа ѝ още от вълнолома. Матилде Бьорнсон, жената на обущаря, переше и гладеше за курортистите. Над ливадата неизменно се развяваха подобно на знамена ризи, рокли и нощници и плющяха като камшици, когато вятърът ги пронизваше.

„Аз рисувам не това, което виждам в момента, а онова, което съм видял, преди години може би – обясняваше ѝ той сред шибоя и френското грозде. – Гледката се е запечатала в главата ми, узряла е, разбираш ли? Не рисувай това, което виждаш, Сигне, а другото, което е в главата ти.“

Сигне се усмихва. Колкото и рядко да се бяха виждали, той винаги беше тук с нея. Всъщност би трябвало тя постоянно да рисува само него, защото той живее в главата ѝ, откакто може да мисли.

ПЪРВА ЧАСТ
ОСВОБОЖДАВАНЕТО

ПЪРВА ГЛАВА

Кристиания, 1922 година

Лила хвана Сигне за ръката и я задържа след себе си, насочвайки я от улица „Русенкранц“ към улица „Карл Юхан“. По тротоарите и по уличното платно се тълпяха все повече хора. На Сигне ѝ се искаше да се върне, но не можеше да се измъкне нито от здравата хватка на Лила, нито от нейния възторг.

– Виж само тези цветове! – Лила се мъчеше да надвика смеха и ликуващите възгласи на минувачите. И наистина, какво великолепие. Люлякът рисуваше виолетови шарки върху тъмнозелените храсти, обрамчващи широкия булевард. Мъже, жени и деца в техните носии, черни с червена и бяла бродерия, сребърни копчета, зелени и сини сукмани, извезани с цветя, върху колосани блузи и снежнобели чорапи.

– Дворецът блести като замъка на някоя ледена кралица. Светлосиньо небе и навсякъде знамена. Червени като любовта и страстта, сини като верността и пренебрежително обърнатия гръб. – Лила отметна глава и се засмя, показвайки белите си зъби. Слава богу, шествието бе преминало и първите зяпачи вече си тръгнаха. Тълпата щеше да се разпръсне. Едни си тръгнаха към къщи, други щяха да отбележат националния празник с много алкохол – нелегален, естествено – и с музика, докато той отминеше в историята.

– Твоят гръб изобщо не е син, затова пък е доста студен. – Сигне се препъваше зад неукротимата Лила.

– Какво казваш? – извика приятелката ѝ.

– На колко младежи си разбила сърцето тази пролет?

– Добра идея – с дяволита усмивка отвърна Лила, сбърчи нос и луничките по него затанцуваха. – Хайде да отидем в „Гранд кафе“ и да видим дали там има някой, когото да побъркаме.

Сигне издърпа ръката си.

– Не, Лила, не и днес. Искам да поработя върху картината ми за есенната изложба. – На своите трийсет и осем години Сигне Мунк беше далече от мисълта да се държи като младо момиче. Въпреки това, щом се сетеше за есенната изложба, всичко в нея затрептяваше, сякаш беше невръстно девойче без всякакъв житейски опит. Нищо чудно – в Кристиания представянето на съвременно изкуство беше ежегодно събитие с огромна тежест. Най-после и тя щеше да участва. Само Господ знаеше колко дълъг път трябваше да извърви, но ето че сега се получи – няколко нейни картини щяха да висят редом с тези на най-великите! Като художничка Сигне още бе девойче, а участието ѝ в тази изложба беше първата крачка към постигането на зрелост, каквато отдавна би трябвало да притежава една трийсет и осем годишна художничка.

– „Не и днес“, все така казваш – намуси се Лила. – Който иска да рисува, трябва да гледа нещо повече от своите четири стени. – Тя пхна зад ухото си кичур от почти белите си руси коси, подстригани до брадичката.

– Е, добре, едно кафе май няма да ми навреди.

Едва бяха влезли в „Гранд кафе“ и Сигне съжали за решението си. Ниски, боботещи и кресливи гласове се обединяваха в почти непоносима каша, сякаш всичките

инструменти на филхармоничен оркестър изпълняваха различни концерти едновременно. Не беше възможно да се води смислен разговор с Лила. Но какво да прави човек в кафене, освен да разговаря, след като не е сам? Сигне дръпна приятелката си за ръкава, ала тя вече бе омагьосала келнера, който ги поведе към една от последните свободни маси. Лила се движеше гъвкаво и ловко между хората в скъпи дрехи и се засмя кокетно, когато ѝ се наложи да се притисне твърде плътно към някакъв господин, за да се промъкне между две маси, ала на Сигне ѝ стана неприятно. Тя се наклони силно на една страна, за да избегне нечия свръхголяма периферия на шапка, при което докосна една дама по гърба и замалко не се озова в обятията на някакъв възрастен господин. Оранжевите тапети бодяха очите ѝ, насъбралата се под дървения таван горещина ѝ спираше дъха. Е, поне малката квадратна маса бе разположена точно до прозореца, така че можеше да вижда разхождащите се по улица „Карл Юхан“ семейства и двойки. Весели деца, необременени, с мама и татко до себе си.

– Недей да гледаш като крава, която водят на заколение. – Лила придърпа малкото червено кресло по-близо до Сигне, за да не ѝ се налага да вика. – Май трябва да поръчам бутилка шампанско, какво мислиш?

– Какво мисля ли? Че напълно си си изгубила ума.

Лила се изсмя на висок глас, един господин от съседната маса се извърна и ѝ хвърли поглед.

– Нали така ни учеха бохемите¹ – безгрижно додаде

¹ Бохеми – думите „бохемство“, „бохем“ се свързват с определен начин на живот, разпространен сред бедната интелигенция, обикновено актьори, художници и музиканти, които имат нестандартни идеи за своето време. Произходът на термина „бохем“ идва

тя, – че трябвало да се отречем от родителите си и да живеем в бедност, нещо такава. Бутилка шампанско струва цяло състояние, каквото не притежавам. Затова пък родителите ми го притежават. Евентуално бих могла да убия с един куршум два заека.

– Въпреки това аз държа на кафето.

Сигне никога не беше сигурна кога Лила говори сериозно и кога не. Запознали се бяха в Художествената академия. Разделяха ги не само осемнайсет години, но и целият им живот. И въпреки това се бяха сприятелили.

– Кафе! – презрително изрече Лила. – Ти си свободна, Сигне. Кога ще го отпразнуваш най-после? Това е първото ти лято като свободна жена. Не смяташ ли, че е време да се влюбиш отново? – Лила говореше твърде високо според Сигне. Господинът от съседната маса сигурно бе доловил част от разговора им въпреки шумотевицата. Тънката му самодоволна усмивчица потвърди предположението на Сигне.

– Не, благодаря. Особено пък в мъж, с когото бих се запознала в „Гранд кафе“. – Тя хвърли директен поглед на съседа и той се извърна.

– След развода стоиш само пред статива си – упорито продължи Лила.

– Разбира се! Нали се разведох заради рисуването. Какво друго да правя?

– Да празнуваш. От месеци чакам да ме поканиш.

– Няма нищо за празнуване, Лила, това не е триумф.

– Моля? Естествено, че е триумф. Ти се върна към изкуството, освободи се от веригите. Нима не знаеш кол-

от цигани, за които се смятало, че са дошли от областта Бохемия. Той за първи път е използван в началото на XIX век във Франция. – Бел. прев.

ко ти се възхищавам? – Лила винаги говореше забързано. Човек можеше да се задъха само като я слуша. А гласът ѝ бе станал леко писклив, което никак не ѝ отиваше.

– Ти ми се възхищаваш?

Абсурдно! Лила беше създание, което човек можеше само да обожава. Тя никога не бе виждала вериги, вземаше каквото си поиска, правеше каквото си науми. Без при това да наранява други хора, стига да можеше да го избегне.

– Разбира се. Ти си ти. Борила си се, била си какви-да, най-после се превръщаш в пеперуда. – Появи се келнерът и Лила поръча две кафета, сякаш никога не ѝ бе минавала мисълта за нещо друго, и тутакси продължи: – Вече отново се казваш Мунк, а не Ландмарк.

Сигне потрепери. Никога не се бе чувствала добре с името Ландмарк. Беше на двайсет и шест, когато каза „да“ на Йоханес. Навремето имаше усещането, че някой я е напъхал в пиеса, в която я карат да играе ролята на съпруга. Подписваше се с чуждо име. В сърцето си Сигне така и не бе станала госпожа Ландмарк.

– Йоханес Ландмарк не е лош човек. Това, че го напуснах, беше правилно, но далеч не и триумф – тихо промълви тя.

– Той си има друга, ти сама го каза. Имал е връзка още преди да се разведете.

– Може би не е знаел какво да прави с мен. Аз вече не съм същата жена, за която се е оженил.

– И слава богу!

– Вероятно и аз съм виновна, че си е намерил друга. – Тази мисъл се въртеше отдавна в главата ѝ, но не я тревожеше особено. Така беше по-добре. И за двамата. Йоханес бе привикнал на заповеди и послушание. Че как иначе? Той беше военен. Жената трябваше да пътува с него

от спирка на спирка, всеки път отново да му създава уютен дом, да му готви, да му кърпи чорапите. Какво да прави той с една жена, която на трийсет и пет посяга към четката и палитрата и иска да учи в университета?

– Да не си се побъркала? Трябвало е да се гордее с теб.

– Не очакваш ли твърде много от него? – Сигне я погледна кротко. – Вярно, че бях на двайсет и шест, когато той се ожени за мен, но още разсъждавах като дете. – Тя се усмихна. – Отлично си спомням колко ужасена бях от това, което чувахме за Англия само две години по-рано. Жени, които се оковават във вериги, за да наложат равноправието или даже изборителното право за своя пол! Тикнаха ги в затвора. Но дори загубата на свободата не ги вразуми.

– Моля?! Нали не искаш да кажеш, че смяташ за разумно жените да нямат право да гласуват. Що за свобода ще е това? – Лила я погледна смаяно.

Сигне се усмихна. Ясно беше, че приятелката ѝ ще се разгневи само при тази мисъл.

– Те започнаха гладна стачка – спокойно продължи тя. – И какво постигнаха? Да ги хранят насила с маркучи, дебели колкото човешки пръст.

Лила сбърчи нос.

– Отврат, само като си помисля!

– Именно! Всеки, който се разбунтува или съпротивлява, трябва да страда. Научена съм на това и на нищо друго. Това беше урокът, който научих, разбираш ли? – Тя понижи глас. – Не само заради жените в Англия.

– Не знам какво общо има това с Йоханес Ландмарк. – Лила скръсти ръце пред гърдите си.

– Не се съпротивлявай, винаги се нагаждай и бъди послушна – това беше онази Сигне, за която се ожени

той. – Тя отново се усмихна. – Йоханес не можеше да предположи, че поведението ми ще се промени. Поне малко, във всеки случай. Смятай ме за жалка и слабоволева, но аз и днес не бих позволила да ме оковат във вериги, за да наложа волята си. – Тя придоби сериозно изражение. – Йоханес е седем години по-голям от мен. Крайно време беше за него да си намери жена, която да му предложи това, от което се нуждае. Той нямаше интерес да предложи на някоя жена това, от което се нуждае тя. – Сигне се поколеба. – Грешка. Той смяташе, че жената се нуждае от сигурност, обезпечение и твърда ръка, така е бил възпитан. Би трябвало Йоханес да научи нови неща, да промени изцяло представата си за мъжа и жената. Прекалено високо изискване.

Лила тръсна глава.

– Човек никога не е твърде стар, за да премисли поведението си. Трябвало е да те боготвори за силата и креативността ти, вместо да се забавлява с друга.

– Как звучи само! Той не се забавлява със Сигрид, ами я обича. Тя му подхожда.

– Оженил се е за нея два месеца след влизането на развода ви в сила. Според мен това е проява на безвкусица. – Само да можеше да понамали децибелите...

Господинът от съседната маса заговори Лила. Най-накрая, едва ли би издържал повече. Как я гледаше само! Направо я изяждаше с очи. Сигне ги наблюдаваше. Мъжът можеше да бъде баща на Лила, със сигурност беше двойно по-възрастен от нея. Въпреки това май сериозно хранеше надежди, това бе очевидно. А тя? Шегуваше се, смееше се, уж случайно докосваше ръката му с нежната си ръчичка. Слава богу, Сигне знаеше, че няма защо да се тревожи за приятелката си. В един момент Лила щеше да

му покаже по своя си чаровен начин, че няма нищо против да си побъбрят в кафенето, но че не придава никакво значение на случката.

Сигне плъзна поглед над безбройните глави. Права беше Лила, човек трябва да излиза сред хората, ако иска да рисува. Очите са като кладенци. Трябва да ги запълваш с впечатления, с цветове, форми, композиции. Само тогава нивото на водата ще се покачи, само тогава ще можеш да черпиш от кладенеца, та по някое време влагата да се излее върху платното.

Сигне имаше късмет, дамата беше тук. Дали бе влязла току-що? Щеше да ѝ направи впечатление, ако вече седеше там, когато водеха двете с Лила към местата им. Дамата винаги седеше сама на маса. Винаги беше перфектно наконтена. В този ден носеше тъмнозелена роба, вероятно копринена, с дантела на яката и маншетите, обшита с черни перли. Косата си бе вдигнала в изкусен висок кок. Елегантна, но напълно изпаднала извън времето. Дамата беше реликт от годините, когато тук е гъмжало от наистина значими хора на изкуството. Ала тези дни бяха отминали. В онези далечни времена хората са си сверявали часовника, когато Ибсен¹ прекосявал града винаги по един и същи път, за да обядва винаги на една и съща маса. Малка табелка отбелязвала скромно, но недвусмислено, че това място е резервирано за д-р Ибсен. Навремето само той можел да сяде на тази малка маса, никой друг. Вечер често ходел или

¹ Хенрик Юхан Ибсен (1828-1906), наричан „баща на съвременната драма“; считан за най-големият норвежки автор и един от най-значимите драматурзи на всички времена. Сред по-известните му творби са „Пер Гинт“, „Куклен дом (Нора)“, „Призраци“, „Обществен враг“, „Хеда Габлер“, „Майстор Солнес“ и мн. др. – Бел. прев.